

Цей стилістичний засіб може базуватися на грі слів у мові перекладу; виразі, у якому елементи гри слів відсутні; риторичному засобі, іронії, алітерації, повторі чи парадоксі. Гра слів часто опускається в тексті перекладу через неможливість передачі стилістичного засобу мовою перекладу, або ж перекладач використовує примітки для пояснення цього явища.

Переклад гри слів – справа дуже суб'єктивна, кожен перекладач застосовує свій засіб. Проте для правильного перекладу потрібно звертати увагу на такі фактори: мета гри слів (гумористичний ефект; сприятлива атмосфера реклами для продажу товару; запам'ятовуваність, асоціація); тематика (пов'язаність гри слів з контекстом); семіотика (зв'язок гри слів з невербальним контекстом); сфера використання слів тощо [Білоус 2005, с.39].

Отже, беручи до уваги зазначені факти, можна зробити висновок, що для перекладу надзвичайно складного стилістичного засобу гри слів необхідно брати до уваги його функції в тексті, фактори, що сприяють правильності його перекладу та проявити неабияку творчість, винахідливість та перекладацький хист, щоб при перекладі зазнати якнайменше втрат – стилістичних, змістових чи взагалі, щоб не загубити елементи самої гри слів. Проте слід пам'ятати, що не завжди варто намагатися будь-якою ціною передати гру слів грою слів, тому що такий варіант може стати надто штучним. Головне завдання перекладача – зберегти смисл гри слів та відтворити головні функції цього стилістичного засобу у рекламному тексті.

Література

Білоус О. М. Гра слів як перекладацька проблема. /Вісник Сумського державного університету. – Видавництво СумДУ, 2005. – № 5(77). – С. 35-41. Брандес М. П. Стилистика немецкого языка. – М.: Высшая школа, 1990. – С. 294-298. Гольман И.А. Рекламное планирование. Рекламные технологии. Организация рекламной деятельности. Записки Московского рекламиста. – М.: Гелла-принт, 1996. – С. 320. Грилихес И.В. К вопросу об изучении рекламных текстов//Лингвистика текста и обучение иностранным языкам. Киев: Вища шк.,1978. – С. 64-68. Зирка В.В. Манипулятивные игры в рекламе: лингвистический аспект. – Монография. Днепропетровск, 2004. – С. 291. Рахимкулова Г. Ф. Языковая игра в прозе Владимира Набокова к проблеме игрового стиля: (Автореферат диссертации на соискание степени доктора филологических наук: 16.09.04) Ростовский государственный университет. – Ростов-на-Дону, 2004. – С. 42. Тимчук О.Т. Семантико-стилістичне явище гри слів в англійській мові: лексичний аспект:[текст]/О.Тимчук//Нова філологія. – № 35. –Запоріжжя: ЗНУ, 2009. – С.153-156. <http://www.vh1.com/celebrity/2008-06-06/the-50-best-pun-stores/>

УДК 811.111'25

ХАВКІНА О. М.

(Запорізький національний технічний університет)

СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ МЕТАФОРИ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

У статті розглядаються основні труднощі при відтворенні української науково-технічної метафори англійською мовою.
Ключові слова: метафора, термін, переклад, образність.

Хавкина Е. Н. Специфика перевода украинской научно-технической метафоры на английский язык. В статье рассматриваются основные трудности при переводе украинской метафоры на английский язык.
Ключевые слова: метафора, термин, перевод, образность.

Khavkina O. M. Peculiarities of Translating Ukrainian Scientific and Technical Metaphor into English Language. The article addresses the main difficulties in translating Ukrainian scientific and technical metaphor into English language.
Key words: metaphor, term, translation, figurativeness.

Одним із найпродуктивніших засобів збагачення будь-якої мови є метафора. Цей стилістичний засіб завжди привертая увагу учених, починаючи ще з часів Аристотеля. В останні десятиріччя цікавість учених до вивчення цього мовного явища не спадає [Бугулов 1979; Винник 2007; Сальтевська 2011; Селіванова 2008]. У сучасних наукових розвідках робляться спроби пояснити механізми виникнення та функціонування в мові метафор з точки зору різних аспектів: логіко-філософського, логіко-психологічного, психологічного, лінгвістичного, когнітивного тощо. „Метафора – фундаментальна властивість мови. Через метафору мовець послідовно вичленовує зі світу, із тісного кола... інші світи” [Гончарова 1996, с. 7]. Разом з тим метафора як у свідомості, так і мові тяжіє до діалектично протилежної функції – об'єднання якісно різних світів в один цілісний образ реальності: антропоморфність „олюднює” тварин,

предмети, природу; завдяки синестезії різні органи почуттів через схожість немов зливаються в єдиний орган; психічний невидимий світ людини, матеріалізуючись, постає у свідомості наочним, фізичним, предметним [Гончарова 1996, с. 7-8].

Не можна заперечувати того факту, що період кінця ХХ – початку ХХІ століття ознаменувався технічним проривом; завдяки сучасним технологіям учені всього світу мають можливість ділитися з колегами своїми досягненнями. Виникає проблема швидкого та якісного перекладу науково-технічних текстів, однією з особливостей яких є наявність у них метафоричних термінів, адекватний переклад яких становить певні труднощі для перекладача. У лінгвістиці з'являється все більше праць, що піднімають питання саме перекладу метафоричних термінів.

У сучасному вітчизняному мовознавстві існує ціла низка досліджень, присвячених вітворенню англійської метафори українською мовою [Кришталь 2003; Ясинецька 2009]. Щодо українсько-англійського перекладу науково-технічних метафор, то тут залишаються певні прогалини, заповнення яких є **метою** пропонованого дослідження. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання низки **завдань**:

- 1) проаналізувати, які труднощі виникають при перекладі науково-технічної метафори з мови оригіналу на цільову мову;
- 2) визначити способи перекладу українських науково-технічних метафор англійською мовою;
- 3) з'ясувати фактори, що впливають на вибір словникового відповідника при передачі образних термінологічних лексем іншою мовою.

Предметом дослідження є українські метафоричні терміни. **Об'єктом** дослідження виступають лексичні і стилістичні особливості українських термінів-метафор із різних галузей науки і техніки та специфіка передачі їх англійською мовою.

Процес появи в мові метафори, зокрема науково-технічної, практично завжди супроводжується спробою людства порівняти і зблизити дві речі або два поняття на основі їх схожості, подібності або безпосередньо, або через відповідний ланцюг асоціацій, щоб пояснити створену в мові аналогію [Селіванова 2008, с. 99]. В межах підмов різних галузей науки і техніки порівнюваних мов (української та англійської) спостерігаємо різні семантичні групи метафоричних термінів, найголовнішими з яких є:

- 1) антропоморфні метафори: **вічко** (для спостереження) – *eyehole*; **листоноша** (програма роботи з електронною поштою) – *mailer*; **лицьовий бік ковадла** – *anvil face*; **трубний палець** – *pipe finger*; **щелпа** (трубного ключа) – *jaw*;
- 2) зооморфні: **затискач типу „крокодил”** – *alligator clip* (електротехнічний термін); **метеликоподібна діаграма** – *butterfly diagram*; **рукав „крило кажана”** – *batwing sleeve*; **черв'як, шнек, черв'ячний гвинт** – *worm*;
- 3) побутові метафори, основою для виникнення яких є назви предметів, що оточують людину у повсякденному житті: **вікно** – *window* (комп'ютерний термін); **вузол** (медичний термін) – *knot*; **пляшкове горлечко** – *bottleneck* (пристрій, програма або інший ресурс, які обмежують підвищення продуктивності системи); **річні кільця** – *annual rings* (ботанічний термін).

Сучасне суспільство переживає період бурхливого розвитку, характерною ознакою якого є стрімкі зміни у матеріальному світі, що нас оточує. Цей факт, природно, впливає на зміни у лексичному складі мов. Завдяки процесам глобалізації, учені різних країн сьогодні мають можливість активно обмінюватися інформацією щодо технічних інновацій. Актуальним, як уже було зазначено, постає питання адекватного перекладу великого обсягу науково-технічних текстів з метою полегшення такого обміну, а також для уможливлення співпраці учених-представників різних країн. Однією з проблем такого перекладу є труднощі, що виникають при передачі іншою мовою метафоричних термінів, оскільки метафора може слугувати ключем до розуміння національно-мовного світобачення, яке, зрозуміло, не є спільним для різних, особливо неспоріднених мов. Цілком природно, що чим далі перебувають один від одного культурні ареали, тим більша кількість „культурних” образів не збігається [Гончарова 1996, с.14].

Не можна стверджувати, що існує універсальний підхід до передачі української метафори англійською мовою. Це буде справедливим і для науково-технічної метафори. Труднощі

пов'язані з тим, що метафоричний образ в мові оригіналу та в мові перекладу може збігатися повністю, збігатися частково і не збігатися взагалі.

Існує кілька способів відтворення української науково-технічної метафори англійською мовою:

1) в мові перекладу існує словниковий відповідник з тим же образом: *барабанне гальмо* – *drum brake*; *вушко для кріплення труби до стіни* – *faucet ear*; *зуб ковша* – *bucket tooth*; *зуби пили* – *saw teeth*; *ковпачкова гайка* – *cap nut*; *крильчаста гайка* – *wing(ed) nut*; *ніжка* – *foot, leg*; *перешийок* – *neck of land*; *свердлильна головка* – *drilling head*; *сліна пляма* (медичний термін) – *blind spot*; *стрілка, знак у вигляді стрілки, покажчик* – *arrow*; *ударна хвиля* – *knock wave*; *фармух* – *apron*; *хвостова антена* – *tail antenna*; *хвостова гайка* – *tail nut*; *черв'ячна передача* – *worm gear*; *черв'ячне колесо* – *worm wheel*;

2) в мові перекладу існує метафоричне слово з іншим образом:

аварійна подушка – *air bag*; *водяна сорочка* – *water jacket*; *голка з вушком* – *guide needle*; *заводна головка* (годинника) – *winding button*; *китовий вус* – *whalebone*; *корончаста гайка* – *castle nut*; *крильчаста гайка* – *butterfly nut*; „*ластівчин хвіст*” (тип з'єднання) – *dovetail*; *мертва зона* (невидима або недосяжна для автомобільних дзеркал заднього виду), *зона мовчання* (простір, в якому неможливе приймання радіо- та реєстрація звукових хвиль) – *blind spot*; *ніжка зуба* (термін галузі машинобудування) – *root of a tooth*; *обгортка* (кукурудзяного початка) – *boot*; *підвалини, подушка* (термін з галузі будівництва) – *bed*; *прогонич з кільцем / каблучкою* – *eyebolt*; *серга ресори* – *spring buckle*;

3) при перекладі відбувається втрата образності, таким чином, українська метафора передається англійським неметафоричним словом: *залізничний вузол* – *rail junction*; *чорна гайка* – *rough nut* (в цьому прикладі перший компонент метафоричного терміна при перекладі втратив образність, а другий, навпаки, набув її); *чорний гвинт* – *unfinished screw*.

Перекладач також може стикнутися з випадками, коли український неметафоричний термін при перекладі набуває метафоричності і перекладається відповідним образним терміном. Так, наприклад, в українській мові існують наступні прикметники на позначення надійної акції якої-небудь компанії: *престижна, надійна, малоризикована, високоприбуткова*. Проте англійською така акція називається *blue chip*, а компанія, про чий цінні папери можна так сказати, – *blue chip company* або *blue chip firm*. Етимологічно цей економічний термін походить від кольору найдорожчої фішки у грі в покер.

Стрілка годинника англійською називається *hand*. На позначення *гвинта з буртиком* (*буртик* – невелике кільцеве стовщення вала) у цільовій мові існує термін *collar-head screw*. У сільському господарстві *молоденька городина* називається *baby vegetables*. Термін *хрестовина* перекладається як *crosshead*, *поворотна хрестовина* у залізничній термінології – *reversible frog*, *хрестовина якоря* – *armature spider*. Останній приклад наочно демонструє той факт, що у носіїв різних мов і, відповідно, представників різних культур виникнення асоціацій відбувається принципово різними, несхожими шляхами. Саме тому виникають ситуації, коли в мові оригіналу існує термін з ідентичним фонетичним комплексом, який обслуговує підмови різних сфер людської діяльності, а в цільовій мові у носіїв, в залежності від галузі функціонування метафоричного терміна, виникають асоціації з абсолютно різними предметами (в аналізованому прикладі з тваринами).

Ще одним важливим фактором, який необхідно брати до уваги при передачі української метафори англійською мовою, є сфера вживання перекладуваної мовної одиниці. Одна й та ж українська науково-технічна метафора може по-різному перекладатися в науково-технічних текстах з різних галузей людської діяльності. Так, *міст* у зубопротезній справі перекладається як *bridge*, а в автомобілебудуванні – *axle*. В українській мові існує термін *повітряний міст*, яким називають спеціально організовану повітряну трасу, використовувану авіацією для поповнення особового складу, доставляння матеріальних засобів, а також для евакуації оточених військових угруповань, забезпечення обложених міст тощо. Англійським відповідником цієї метафоричної лексичної одиниці є *airlift*.

В англійській термінології авіабудування *крило* (літака) називається *wing*; *крило* як частина кістки в анатомії англійською також називається *wing*; у геології *крило* перекладається як *limb*; *крило* вітряка англійською передається як *fan*, *крило* будинку, флігель – *aisle, flank*,

wing, *крило* розвідного мосту – *leaf*; семафора – *arm*, вентилятора – *vane, blade*; на позначення *крила* автомобіля в англійській мові існують терміни *fender, mudguard, splasher*.

Український термін *голівка* в різних сполученнях для називання різноманітних інструментів в англійській мові може передаватися наступним чином: *болторіз(аль)на голівка* – *threading die*; *гвинт з циліндричною голівкою* – *flat-dog point screw* (у цьому прикладі спостерігаємо також набуття образності англійським метафоричним терміном *flat-dog* при перекладі українського неметафоричного терміна *циліндричний*); *plug tip* – *голівка шпелселя*.

Метафора *жила* у геології, мінералогії, гірничій справі перекладається як *vein, ledge, lode*, *металоносна жи́ла* – *lode*, *рудна жи́ла* – *ore vein*; в електротехніці (стосовно кабелю) для цього ж метафоричного терміна існують наступні англійські відповідники – *core, cable conductor*; *ізольована жи́ла* – *insulated conductor*, *світлопровідна жи́ла* – *fibres core*, *жи́ла багатожильного проводу* – *wire strand*.

Термін мови оригіналу *зуб* англійською найчастіше передається як *tooth*, проте *зуб свердла* перекладається *cutting edge*; *зуб борони, грабель* – *tooth, finder*; *зубець зубчастого колеса* – *dent*; *зуб, замок греблі, флютбету* (конструктивний елемент греблі) – *cutoff*.

Український метафоричний термін *крок* мовою перекладу відтворюються наступним чином: *крок гвинта* – *lead of a screw*; *крок зубів* – *tooth pitch*; *крок зубців (пилки)* – *tooth spacing*; *крок різьби* – *tread pitch*.

Отже, можна зробити певні **висновки**. Основною проблемою, що виникає при передачі науково-технічної метафори іншою мовою, є різний ступінь образності перекладуваного терміна в мові оригіналу й у цільовій мові. При перекладі проаналізованих українських науково-технічних метафор англійською мовою спостерігаємо різний ступінь збереження образності: 1) у мові перекладу може існувати словниковий відповідник з тим же образом; 2) у цільовій мові може функціонувати метафоричне слово з іншим образом; 3) при перекладі відбувається втрата образності, в результаті чого українська метафора передається англійським неметафоричним словом. Також численними є зворотні приклади незбігу образності, коли українська неметафорична термінологічна одиниця передається образним англійським відповідником. Крім того, обов'язково необхідно враховувати галузь людської діяльності, в якій вживається та чи інша метафорична термінологічна лексема, оскільки це може впливати на вибір відповідника у цільовій мові. **Перспективи** подальших досліджень полягають у більш детальному вивченні природи науково-технічної метафори у різних мовах, пошуку шляхів збереження образності таких термінів при відтворенні їх мовою перекладу, а також у з'ясуванні найоптимальніших перекладацьких стратегій.

Література

- Англо-український словник вибраної лексики (природничі науки, техніка, сучасний побут)* / [авт.-уклад. Анатоль Вовк]. – Нью-Йорк–Львів: Український Термінологічний Центр Північної Америки при Науковому Товаристві ім. Шевченка, 1998. – 277 с. *Бугулов Е.Н.* Метафора как словообразовательное средство в английской научной терминологии / Е.Н. Бугулов. – К.: Институт теоретической физики АН УССР, 1979. – 22 с. – (Препринт / АН УССР. ИТФ – 79 – 29 Р). *Винник О. П.* Метафоричні процеси у формуванні української метафоричної лексики : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Олена Павлівна Винник. – Харків, 2007. – 20 с. *Гончарова Т. І.* Спільність та специфіка мовних зооморфних картин світу: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15 / Т. І. Гончарова. – Харків, 1996. – 22 с. *Кришталь С.М.* Структурно-семантичний аналіз метафоричних термінів підмови фінансів в англійській та українській мовах: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17 / С.М. Кришталь. – Донецьк, 2003. – 20 с. *Потапова О. Г.* Когнітивно-семантичні аспекти метафоризованих лексико-фразеологічних номінацій неправди та обману в сучасній англійській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / О. Г. Потапова. – Харків, 2004. – 20 с. *Разинкина Н.М.* Стилистика английского научного текста / Н.М. Разинкина. – М.: Едиториал УРСС, 2005. – 216 с. Російсько-українсько-англійський науково-технічний словник: Близько 10000 слів / [Уклад.: В.Я. Карачун, П.О. Бех, Г.Г. Гульчук та ін.]. – К.: Техніка, 1997. – 536 с. *Сальтєвська М.Ю.* Метафоричні втілення концепту КРИЗА у сучасному англомовному дискурсі: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / М. Ю. Сальтєвська. – Харків, 2011. – 20 с. *Селіванова О.О.* Проблема метафори в лінгвістиці / О.О. Селіванова // Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – С. 97-104. Українсько-англійський науково-технічний словник / [авт.-уклад. М.П. Саврук]. – К.: Наукова думка, 2008. – 912 с. – (Словники України). *Ясинецька О.А.* Переклад нових англомовних публіцистичних метафор українською мовою : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16 / Олена Анатоліївна Ясинецька. – К., 2009. – 19 с.